

مجرد یا مزید بودن افعال

فعل از نظر تعداد ..... به دو دسته تقسیم می شود:

(۱) ثلاثی مجرد (۲) ثلاثی مزید

فعل ثلاثی مجرد

فعل ثلاثی مجرد فعلی است که اولین صیغه ماضی (لغائب ماضی) آن تنها ..... حرف داشته باشد. مانند دَخَلَ، خَرَجَ، سَمِعَ و ...

نکته مهم (۲۳):

معنی لغت «ثلاثی» یعنی «سه حرفی» و معنای لغت «مجرد» یعنی «تنها» بنابراین معنای «ثلاثی مجرد» یعنی «تنها سه حرفی» یعنی فعلی است که اولین صیغه ماضی (لغائب ماضی) آن تنها سه حرف داشته باشد.

نکته مهم (۲۴):

هر فعل از سه بخش اساسی تشکیل شده است:

(۱) ..... (۲) ..... (۳) .....

حالا به بررسی فعل ثلاثی مجرد در هر یک از این حالات می پردازیم:

ماضی ثلاثی مجرد:

اولین صیغه ماضی (لغائب ماضی) ثلاثی مجرد بر یکی از سه وزن ..... (مانند کَتَبَ) یا ..... (مانند سَمِعَ) یا ..... (مانند حَسُنَ) می آید.

مضارع ثلاثی مجرد:

اولین صیغه مضارع (لغائب مضارع) ثلاثی مجرد بر یکی از سه وزن ..... (مانند يَذْهَبُ) یا ..... (مانند يَرْجِعُ) یا ..... (مانند يَكْتُبُ) می آید.

نکته مهم (۲۵):

چون در افعال ماضی و مضارع ثلاثی مجرد فقط حرکت ..... تغییر می کند؛ در فرهنگ های لغت مقابل فعل ماضی ثلاثی مجرد یکی از سه حرکت فتحه (ـَ)، کسره (ـِ) یا ضمه (ـُ) می گذارند که بیانگر حرکت ..... مضارع است. به عبارت دیگر اگر مقابل یک فعل ماضی ثلاثی مجرد حرکت فتحه (ـَ) وجود داشت یعنی وزن مضارع آن یَفْعَل ؛ اگر حرکت کسره (ـِ) بود یعنی وزن مضارع آن یَفْعِل و اگر حرکت ضمه (ـُ) باشد یعنی وزن مضارع آن یَفْعُل خواهد بود.

مانند:

يَذْهَبُ - : یعنی وزن مضارع در اولین صیغه ..... و فعل آن ..... خواهد بود.

يَجْلِسُ - : یعنی وزن مضارع در اولین صیغه ..... و فعل آن ..... خواهد بود.

يَخْرُجُ - : یعنی وزن مضارع در اولین صیغه ..... و فعل آن ..... خواهد بود.

مصدر ثلاثی مجرد:

مصدر ثلاثی مجرد ..... (.....) است یعنی از قاعده خاصی پیروی نمی کند. مانند ذَهَاب (رفتن)، خُرُوج (خارج شدن) و ...

فعل ثلاثی مزید

فعل ثلاثی مزید فعلی است که اولین صیغه ماضی (لغائب ماضی) آن بیش از سه حرف داشته باشد. فعل های ثلاثی مزید ۸ باب دارند که در هر یک از آنها یک وزن مشخص برای هر حالت ماضی، مضارع، مصدر و امر وجود دارد که به بررسی هر یک از آنها می پردازیم.

باب اول: باب انعال

وزن اولین صیغه ماضی	وزن اولین صیغه مضارع	تنها وزن مصدر	امر
أَفْعَلْ (أَحْدَثَ)	يُفْعِلُ (يُحْدِثُ)	إِفْعَالُ (إِحْدِثُ)	أَفْعِلْ (أَحْدِثْ)

سپس مانند یک فعل ماضی و مضارع و امر ساده، فعلی که در این باب آمده شده باشد را صرف می کنیم. مطابق جدول زیر:

صیغه	ماضی	مضارع	مصدر	امر
	أَفْعَلْ	يُفْعِلُ	إِفْعَالُ	
لِلغَائِبِ	أَنْزَلَ	يُنْزِلُ		
لِلغَائِبِينَ	أَنْزَلَا	يُنْزِلَانِ		
لِلغَائِبِينَ	أَنْزَلُوا	يُنْزِلُونَ		
لِلغَائِبَةِ	أَنْزَلَتْ	تُنْزِلُ		
لِلغَائِبَتَيْنِ	أَنْزَلْتَا	تُنْزِلَانِ		
لِلغَائِبَاتِ	أَنْزَلْنَ	يُنْزِلْنَ		
لِلْمُخَاطَبِ	أَنْزَلْتَ	تُنْزِلُ		أَنْزِلْ
لِلْمُخَاطَبِينَ	أَنْزَلْتُمَا	تُنْزِلَانِ		أَنْزِلَا
لِلْمُخَاطَبِينَ	أَنْزَلْتُمْ	تُنْزِلُونَ		أَنْزِلُوا
لِلْمُخَاطَبَةِ	أَنْزَلْتِ	تُنْزِلِينَ		أَنْزِلِي
لِلْمُخَاطَبَتَيْنِ	أَنْزَلْتُمَا	تُنْزِلَانِ		أَنْزِلَا
لِلْمُخَاطَبَاتِ	أَنْزَلْتُنَّ	تُنْزِلْنَ		أَنْزِلْنَ
لِلْمُتَكَلِّمِ وَحْدَهُ	أَنْزَلْتُ	أَنْزِلُ		
لِلْمُتَكَلِّمِ مَعَ الْغَيْرِ	أَنْزَلْنَا	نُنْزِلُ		

نکات مهم (۲۶ تا ۳۰) :

- (۲۶) مصدر، فعل بدون ..... و ..... است پس در هیچ یک از صیغه ها و زمان ها امکان صرف شدن ندارد. و فقط همین وزن را خواهد داشت.
- (۲۷) در بابها ، امر حاضر (مخاطب) تنها از صیغه های ..... ساخته می شود.
- (۲۸) در امر حاضر باب افعال، همزه، به جای ..... ، ..... می گیرد. مانند تمام امر های جدول بالا
- (۲۹) امر تمام باب های ثلاثی مزید را می توان بر اساس روش ساخت امر (بیان شده در ابتدای درس اول) به راحتی به دست آورد.
- (۳۰) تعداد حروف زائد هر باب یعنی تعداد حروف غیر از «ف،ع،ل» در للغائب ماضی. بنابراین این باب چه در صرف ماضی، مضارع و امر و مصدر تنها ..... حرف زائد دارد.

تمرین باب افعال

جدول زیر را تکمیل نمائید.

ردیف	صیغه	ماضی	مضارع	مصدر	امر
۱			يُحْدِثَانِ		
۲		أَسْرَفْتُمْ			
۳					أَنْزِلِي
۴		أَسَلَمْتُ			
۵	للمتكلم مع الغير			افطار	
۶			تُرْشِدُونَ		
۷		أَثَبْتُ			
۸					أَعْزِمَنَّ
۹			يُرْسِلَانِ		
۱۰	للمغائبة			اعلام	
۱۱		أَفْرَطَنَّ			
۱۲			تُطْعِمَنَّ		
۱۳					أَنْصِفَا
۱۴	للمخاطب			ابداع	
۱۵	للمغائبتين		تُدْغِمَانِ		
۱۶			يُجْرِمُونَ		
۱۷		أَهْلَكْنَا			
۱۸					أَسْرِعُوا
۱۹			تُخْبِرِينَ		
۲۰	للمغائبة			انعام	
۲۱		أَقْبَلْتُ			
۲۲			تُسَلِّمُونَ		
۲۳					أَقْدِمِي
۲۴	للمخاطبتين			امكان	
۲۵			يُجْمِعَانِ		

باب دوم: باب تفصیل

وزن اولین صیغه ماضی	وزن اولین صیغه مضارع	تنها وزن مصدر	امر
فَعَّلَ	يُفَعِّلُ	تَفَعَّلَ	فَعِّلْ

فعلی که در این باب آمده شده باشد را مطابق جدول زیر صرف می کنیم:

صیغه	ماضی	مضارع	مصدر	امر
	فَعَّلَ	يُفَعِّلُ	تَفَعَّلَ	فَعِّلْ
لِلغَائِبِ	كَرَّمَ	يُكْرِمُ	تَكْرِيمٌ	
لِلغَائِبِينَ	كَرَّمَا	يُكْرِمَانِ		
لِلغَائِبِينَ	كَرَّمُوا	يُكْرِمُونَ		
لِلغَائِبَةِ	كَرَّمَتْ	تُكْرِمُ		
لِلغَائِبَتَيْنِ	كَرَّمَتَا	تُكْرِمَانِ		
لِلغَائِبَاتِ	كَرَّمْنَ	يُكْرِمْنَ		
لِلْمُخَاطَبِ	كَرَّمْتَ	تُكْرِمُ		كَرِّمْ
لِلْمُخَاطَبِينَ	كَرَّمْتُمَا	تُكْرِمَانِ		كَرِّمَا
لِلْمُخَاطَبِينَ	كَرَّمْتُمْ	تُكْرِمُونَ		كَرِّمُوا
لِلْمُخَاطَبَةِ	كَرَّمْتِ	تُكْرِمِينَ		كَرِّمِي
لِلْمُخَاطَبَتَيْنِ	كَرَّمْتُمَا	تُكْرِمَانِ		كَرِّمَا
لِلْمُخَاطَبَاتِ	كَرَّمْتُنَّ	تُكْرِمْنَ		كَرِّمْنَ
لِلْمُتَكَلِّمِ وَحْدَهُ	كَرَّمْتُ	أُكْرِمُ		
لِلْمُتَكَلِّمِ مَعَ الْغَيْرِ	كَرَّمْنَا	نُكْرِمُ		

نکته مهم (۳۱ و ۳۲) :

(۳۱) در ساخت امر حاضر این باب نیازی به اضافه کردن همزه به ابتدای فعلمان ..... چون پس از حذف «ت» حرف اول فعلمان ساکن نمی شود. (به روش ساخت امر حاضر در ابتدای درس اول مراجعه کنید).

(۳۲) تعداد حروف زائد هر باب یعنی ..... بنابراین این باب چه در صرف ماضی، مضارع و امر و مصدر تنها ..... حرف زائد دارد.

تمرین باب تفعیل

جدول زیر را تکمیل نمائید.

ردیف	صیغه	ماضی	مضارع	مصدر	امر
۱			تُسَلِّمُونَ		
۲		دَمَرْتُ			
۳					قَدِّرُوا
۴			تُسَبِّحْنَ		
۵	لِلغَائِبَةِ			تَکْرِیم	
۶			يُقَلِّبُونَ		
۷		كَبَّرْتُنَّ			
۸					رَسَمْنَ
۹		فَرَحَتْ			
۱۰	لِلْمَخَاطِبِينَ			تَسْرِيع	
۱۱		عَظَّمْتُ			
۱۲			تُثَبِّتِينَ		
۱۳					عَلَّمَا
۱۴	لِلْمَخَاطِبَةِ			تَقْبِیح	
۱۵		حَرَمْتُ			
۱۶			يُصَوِّرَانِ		
۱۷					قَوَّمْ
۱۸		عَبَّرْنَا			
۱۹	لِلْمَخَاطِبِينَ			تَدْرِيس	
۲۰	لِلغَائِبَتَيْنِ		تُكَمِّلَانِ		
۲۱					بَرَكْنَ
۲۲	لِلغَائِبَتَيْنِ			تَمْجِيد	
۲۳		عَجَّلُوا			
۲۴			يُحْصِلْنَ		
۲۵	لِلْمَخَاطِبَاتِ			تَكْذِيب	

باب سوم: باب مفاعلة

وزن اولین صیغه ماضی	وزن اولین صیغه مضارع	تنها وزن مصدر	امر
فَاعِلٌ	يُفَاعِلُ	مُفَاعَلَةٌ (فِعَال)	فَاعِلِ

فعلی که در این باب آمده شده باشد را مطابق جدول زیر صرف می کنیم:

صیغه	ماضی	مضارع	مصدر	امر
لِلغَائِبِ	كَاتَبَ	يُكَاتِبُ	مُكَاتَبَةٌ (كِتَاب)	
لِلغَائِبِينَ	كَاتَبَا	يُكَاتِبَانِ		
لِلغَائِبِينَ	كَاتَبُوا	يُكَاتِبُونَ		
لِلغَائِبَةِ	كَاتَبَتْ	تُكَاتِبُ		
لِلغَائِبَتَيْنِ	كَاتَبَتَا	تُكَاتِبَانِ		
لِلغَائِبَاتِ	كَاتَبْنَ	يُكَاتِبْنَ		
لِلْمُخَاطَبِ	كَاتَبْتَ	تُكَاتِبُ		كَاتِبِ
لِلْمُخَاطَبِينَ	كَاتَبْتُمَا	تُكَاتِبَانِ		كَاتِبَا
لِلْمُخَاطَبِينَ	كَاتَبْتُمْ	تُكَاتِبُونَ		كَاتِبُوا
لِلْمُخَاطَبَةِ	كَاتَبْتِ	تُكَاتِبِينَ		كَاتِبِي
لِلْمُخَاطَبَتَيْنِ	كَاتَبْتُمَا	تُكَاتِبَانِ		كَاتِبَا
لِلْمُخَاطَبَاتِ	كَاتَبْتُنَّ	تُكَاتِبْنَ		كَاتِبِينَ
لِلْمُتَكَلِّمِ وَحْدَهُ	كَاتَبْتُ	أُكَاتِبُ		
لِلْمُتَكَلِّمِ مَعَ الْغَيْرِ	كَاتَبْنَا	نُكَاتِبُ		

نکات مهم (۳۳ تا ۳۵) :

۳۳) تعداد حروف زائد هر باب یعنی تعداد حروف غیر از «ف،ع،ل» در اللغائب ماضی. بنابراین این باب چه در صرف ماضی، مضارع و امر و مصدر تنها ..... حرف زائد دارد.

۳۴) در ساخت امر حاضر این باب نیازی به اضافه کردن همزه به ابتدای فعلمان ..... .

۳۵) مصدر این باب دو وزن دارد. یکی ..... و دیگری ..... یعنی در واقع مفاعلة = فِعال. مانند مکاتبة = کِتاب

تمرین باب مفاعلة

جدول زیر را تکمیل نمائید.

ردیف	صیغه	ماضی	مضارع	مصدر	امر
۱			تُكَاتِبَانِ		
۲		حَافَظَتَ			
۳					قاتِلُوا
۴			يُجَالِسُونَ		
۵	لِلغَائِبَةِ			مَقَاوِمَةٌ	
۶	لِلغَائِبَتَيْنِ		تُسَابِقَانِ		
۷		شَاوَرْتُمْ			
۸					دَافِعُوا
۹		كَاشَفَتَ			
۱۰	لِلْمَخَاطِبِينَ			مُقَابَلَةٌ	
۱۱		رَاقِبْنَا			
۱۲			تُخَالِفْنَ		
۱۳					صَالِحِي
۱۴	لِلْمَخَاطِبِينَ			مَعَارَفَةٌ	
۱۵		جَادَلَتْ			
۱۶			يُؤَاطِبْنَ		
۱۷	لِلْمَخَاطِبِينَ				عَاشِرَا
۱۸		صَاحِبَتَا			
۱۹	لِلْمَخَاطِبَتَيْنِ			مُوَافَقَةٌ	
۲۰	لِلغَائِبَتَيْنِ		تُجَاهِدَانِ		
۲۱					حَاسِبِينَ
۲۲			يُخَالِفُونَ		
۲۳		سَافَرَتْ			
۲۴	لِلغَائِبَاتِ			مُشَارَكَةٌ	
۲۵		سَاعَدْنَا			

کارگاه ترجمه

نکات مهم (۳۶ و ۳۷) :

۳۶ فعل های باب های افعال، تفعیل و مفاعله غالباً به صورت ..... ترجمه می شوند. یعنی باید این فعل ها را به گونه ای ترجمه کنیم که هرگاه دو پرسش «چه کسی را؟» یا «چه چیزی را؟» را به آنها اضافه کردیم، سؤالمان دارای مفهوم و معنا باشد. مثلاً ما فعل «نَزَلَ» را به دو صورت می توانیم ترجمه کنیم : (۱) نازل شد (۲) نازل کرد . اما چون فعل ما در باب تفعیل است و باید به صورت متعدی ترجمه شود می گوییم دو پرسش «چه کسی را نازل شد؟» یا «چه چیزی را نازل شد؟» معنا و مفهوم ندارد ، پس نمی توانیم «نَزَلَ» را «نازل شد» معنا کنیم و ترجمه صحیح آن «نازل کرد» است.

۳۷ برخی از افعال همراه حرفی به کار می روند که هنگام ترجمه نیازی به ترجمه آن ها نیست. مانند:

شَعَرَ بِ : متوجه شد، احساس کرد
قَرُبَ مِنْ : نزدیک شد
حَصَلَ عَلَى : به دست آورد
سَخِرَ مِنْ : مسخره کرد

لغات مهم درس دوم

أَسْلَمَ : اسلام آورد . مسلمان شد	طَرَقَ : زد ، کوبید	فَاحٍ - يَفُوحٌ : پراکنده شد
أَفْرَغَ : فرو ریخت	قَبْلَ : طرف، سمت	تَفَضَّلَ : بفرما
أَفْرَغَ عَلَيْنَا صَبْرًا : به ما صبر عطا کن	عَفَوًا : ببخشید	بَعْدَ قَلِيلٍ : بعد از کمی
الْجَزِيلَ : فراوان	النَّصَ : متن	قَدِرَ : توانست
كَلَّمَ : صحبت کرد	شُكْرًا جَزِيلًا : بسیار متشکرم	حَبِيبَ : محبوب
نَهَضَ : برخاست	الرَّعَايَةَ : توجه	هَنِيئًا : گوارا باد
ذَاتَ لَيْلَةٍ : شبی	يَا لِلسَّعَادَةِ : چه سعادت	سَمَحَ - : اجازه داد
العجوز: پیرزن	القلق : نگران	فَتَّشَ : جستجو کرد
قَرَنَ : نام قبیله ای در یمن	نَفَدَ : تمام شد	السَّنين (جمع سنه): سال

یادداشت:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....